

REVOLUCIÓ, CRISI I RECOMPOSICIÓ DEL PODER: ELS TRES PRIMERS MESOS DE LA GUERRA CIVIL A LA RIERA DE GAIÀ

Ricard Ramon i Sumoy

Del 18 de juliol al 18 d'octubre de 1936¹

El fallit cop d'estat del 18 de juliol de 1936 va tenir com a conseqüència immediata una revolució social que, liderada per les forces obreres, transformaria radicalment les estructures socials, polítiques i econòmiques del país. La neutralització de l'exèrcit i les forces de seguretat va provocar en pocs dies una desintegració del poder: les autoritats republicanes van perdre el control de l'ordre públic mentre les forces sindicals, organitzades en comitès antifeixistes es feien amb el poder real als pobles i ciutats de Catalunya. El col·lapse del poder legalment constituït, l'extensió de la repressió incontrolada i la multiplicitat de poders caracteritzaran la Catalunya revolucionària de l'estiu del 1936. La situació no canviarà fins que, a finals de setembre, les forces obreres s'incorporaran en els òrgans governamentals i es dissoldrà el Comitè Central de Milícies Antifeixistes, així com tots els poders revolucionaris locals.

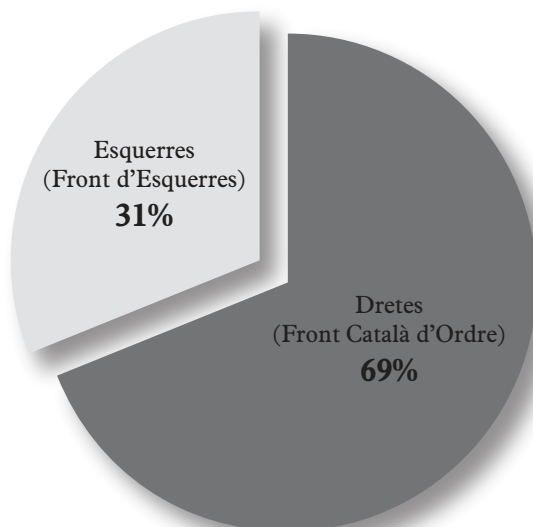
Aquest article pretén desxifrar les claus de l'evolució social i política d'aquests tres mesos de revolució a la Riera de Gaià²: aquesta anàlisi és important, atès que des del 1933 el municipi s'havia inclinat majoritàriament a favor de les dretes i les forces d'esquerres es caracteritzaven per ser minoritàries i fragmentades. A més, durant els anys de la República havien perviscut les estructures polítiques locals de la monar-

¹ Aquest article forma part d'una recerca més àmplia sobre tota la Guerra Civil a la Riera de Gaià (1936-1939), que dona continuïtat a diverses publicacions recents sobre el període republicà al mateix municipi. Vull agrair els comentaris i informació facilitada per Joan Francesc Rull Cartaña, Jordi Suñé, Rosa M. Terrafeta, Jordi Plana i Elisa Daffarra. Per a qualsevol comentari, correcció, demanda d'informació o contacte amb l'autor, us podeu adreçar a lariera.segleXX@gmail.com

² Aquesta reconstrucció històrica es basa tant en l'exploració de fonts escrites com en entrevistes a 27 testimonis orals entre 1995 i 2012. En particular vull destacar les llargues i múltiples converses amb Josep Ferran, Josep Socias i Pere Suñé.

quia (la confrontació entre el “Sindicat” i “La Bombilla”) i s’havia posat en evidència les contradiccions que plantejava la posada en marxa d’un projecte laic i reformador en un poble profundament catòlic on la propietat de la terra (eminentment de regadiu) era generalitzada³.

Eleccions a corts del 16 de febrer 1936 Resultats a La Riera de Gaià

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya (BOGC, 17/2/1936).

Juliol de 1936: de la festa major al buit de poder

El dia 18 de juliol de 1936, just abans de l'inici de la festa major de Santa Margarida, va tenir lloc l'últim ple municipal de l'Ajuntament del període republicà amb la presència de l'alcalde Joan Font i els regidors Joan Boronat, Joan Tomàs, Josep Mercadé i Pere Socias (tots ells elegits el 1934 i membres del govern municipal conservador de l'aliança). Els dos regidors d'ERC no hi van ser presents. El ple del 18 de juliol va tenir un caràcter totalment ordinari, i no s'hi va fer cap referència a la situació política del país⁴.

³ Per a la visió completa de la Riera els anys de la Segona República, vegeu Ricard Ramon i Sumoy (2012), *República, Reforma i Democràcia local. La Riera de Gaià 1931-1936*, Valls: Cossetània

⁴ LLAAR (Llibre d'Actes de l'Ajuntament de la Riera de Gaià), 18/7/1936. AMR.

Els actes d'aquella festa major van començar el diumenge dia 19 amb certa normalitat, tot i que, com deixava escrit el carter del poble en el seu dietari personal, *“corren rumors que en algun indret d'Espanya hi ha alteració d'ordre”*⁵. Els oficis religiosos del matí se celebrarien amb tota normalitat, així com les sardanes al Sindicat (Societat Cooperativa) i a la plaça Major.

A la tarda del dia 19, igual que l'any anterior, hi hauria tres balls, organitzats per les tres societats existents des de finals de 1934, la Societat Cooperativa, La Bombilla i l'Aliança. Els tres balls, a càrrec de l'orquestra Mozart de Sitges, la Principal de Valls i les Cubanoles, se celebrarien aquella tarda i nit, si bé existia entre la població enorme interès i preocupació pel què estava passant a la resta del país: la rebel·lió militar havia començat i a Barcelona es produïen enfrontaments entre l'exèrcit i la població. Les ràdios de les societats es convertirien en els centres d'atenció de bona part del poble i dels visitants. Aquell vespre, la transmissió de la rendició del General Goded per ràdio anunciava el fracàs del cop militar a Barcelona, on les forces obreres es feien amb el poder al carrer. Les unitats militars de Tarragona es declararien fidels a la República i els partidaris de l'alçament no arribarien a sublevar-se.

El dia següent, festa major de Santa Margarida, començaria amb *“clàssiques matinales i pasacalles”* a càrrec de colles de grallers del Vendrell i després tindrien lloc els actes religiosos tradicionals: el panegíric de la Patrona va anar a càrrec de *“l'eloqüent orador sagrat reverend Mossèn Ros, del Seminari de Tarragona”*⁶. Al mateix moment, a Tarragona els partits polítics del Front Popular i les organitzacions sindicals feien una crida per ràdio per tal que els seus militants es *“concentressin, armats com poguessin i al més aviat millor al palau municipal per rebre ordres”*⁷.

A mesura que passava el dia, la confusió s'anava imposant: el ball previst a la plaça Major ja no va poder tenir lloc (els músics no van poder venir de Vilafranca) i els altres balls van celebrar-se sense visitants i en un ambient de gran incertesa.

L'endemà, 21 de juliol ja res seria igual que abans: l'arribada dels milicians barcelonins a Tarragona, l'incendi del convent de Santa Clara, l'alliberament dels presos comuns de la presó i el repartiment d'armes entre els militants antifeixistes i altres elements marginals que s'hi afegiren, desencadenaria l'inici de la convulsió revolucionària a Tarragona⁸.

Va ser el mateix dia 21 de juliol quan un grup de milicians armats procedents de Tarragona, van arribar a la Riera i van convocar tothom a la plaça Major. La revolució

⁵ Dietari personal de Josep Solé Guardis “Carter” (1936)

⁶ *Diari de Tarragona* 14/7/1936

⁷ Jordi Piqué i Padró (1998), *La crisi de la reraguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*, Tarragona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 36.

⁸ Jordi Piqué Padró (1998), op. cit., p. 36.

havia arribat al poble. S'iniciava una forta convulsió social, durant la qual els poders públics seran incapaços de mantenir l'ordre públic i la violència incontrolada s'escamparà per les nostres comarques.

La primera i més dramàtica conseqüència del moviment revolucionari d'aquells dies fou la repressió incontrolada, dirigida contra els propietaris, gent de dretes i, molt particularment, l'Església catòlica.

A la Riera, la primera víctima d'aquella persecució fou el rector, **mossèn Aleix Miquel Rossell**. Nascut el 1882 al Pla de Cabra, era rector de la Riera des del 1933. Mossèn Aleix havia presidit, com cada any, els oficis de la festa Major els dies 19 i 20 de juliol. Va romandre al poble fins que el dia 23 va fugir amb el cotxe d'un particular i es va refugiar en un pis de Tarragona (al carrer Fortuny 8). El dia 26 de juliol va ser detingut per uns milicians i reclòs en una aula del col·legi Jesús i Maria al carrer de Méndez Núñez (ocupat per la CNT). Aquella mateixa tarda va ser assassinat (probablement a la muntanya de l'Oлива). El seu cos no es va arribar a trobar⁹.

La primera víctima de la guerra, Mn. Aleix Rossell Miquel.
Fotografia del Registre de classes passives, 1935 (AHT).

L'altre rector del municipi era en aquells moments **mossèn Francesc Robert**, rector de la parròquia d'Ardenya des dels anys 20. Aquest sacerdot, nascut el 8 de desembre de 1874 a Tamarit, es va amagar i va sobreviure la persecució religiosa

⁹ Mn. Aleix Miquel va ser beatificat a Tarragona el 13 d'octubre de 2013, en la cerimònia de beatificació de 522 religiosos assassinats durant la Guerra Civil.

d'aquells mesos i, un cop acabada la guerra seria nomenat rector de la Riera, on moriria el 24 de febrer del 1956.

L'altar major de la parròquia de Santa Margarida, abans del juliol de 1936

Pel que fa a les religioses Germanes Carmelites, no van ser perseguides i, de fet, van comptar amb la protecció dels veïns. Després de l'ocupació del convent i tancament de l'escola que regentaven, dues de les monges, Maria Parreu Carreres i Carmen Marzo Boix van seguir residint al poble i van continuar la tasca que feien prèviament de vetllar els veïns malalts¹⁰.

Aquella setmana va tenir lloc el saqueig de l'església de Santa Margarida. Segons els testimonis de l'època, els milicians procedents d'altres pobles tenien intenció de cremar l'església però els membres del recentment creat Comitè de la Riera van convèncer els milicians per no cremar el temple. No obstant això, es va procedir a destruir tots els altars (que eren de fusta) i es va dipositar tots els sants i altres béns davant del temple. Es va exigir a tots aquells que tenien carro que anessin a la plaça a portar els sants i el material de l'església fins al Gaià, sota la muntanya del Castellot, a on es va procedir a cremar tot el patrimoni religiós. Les peces cremades durant aquells dies incloïen els altars barrocs i la Santa Creu del vot de poble del 1809. Diverses campanes (tant de la Riera com d'Ardenya) van ser llençades del campanar i a principis de novembre entregades a la Conselleria de Guerra de Tarragona per tal de ser foses i utilitzades com a material de guerra¹¹. La Creu de Terme, construïda el 1909 davant de Virgili, també seria destruïda.

La difícil constitució del poder revolucionari a la Riera: el primer Comitè Antifeixista

La constitució del nou poder local revolucionari a la Riera fou un procés complex, donada la fragilitat i fragmentació que tenien les esquerres a la Riera el juliol d'aquell any. És molt probable que, tal i com va succeir amb els fets d'octubre del 1934, no tingués lloc cap acció de les esquerres locals fins a l'arribada de representants de les forces sindicals de Tarragona o d'algun poble veí. Segons els testimonis, els primers dies va regnar enorme confusió, donada la divisió de les esquerres locals en dos faccions enfrontades:

- D'una part existia el nucli de les esquerres locals que girava entorn de La Bombilla i el secretari municipal Josep Cartañà. Aquestes esquerres estaven clarament organitzades a partir de les eleccions del febrer de 1936, en què havien constituït un Comitè de Front Popular. Aquest nucli comptava amb

¹⁰ Sobre les vicissituds d'aquestes dues religioses, vegeu Xavier Fernández i Isidre Virgili (2006), *Els documents del Baix Gaià a Salamanca*, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, p. 81-87.

¹¹ LLAAR, 13/11/1936. AMR.

el Partit Republicà Federal Català de la Riera (PRFC), una part de l'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i, des del mes de maig, amb la Unió General de Treballadors (UGT). També comptava amb el Sindicat Agrari i Caixa de Crèdit "La Bombilla", i des de 1935, amb la seva pròpia Cooperativa de Consum.

- De l'altra part, existia el nucli de pagesos d'esquerres que girava entorn del Sindicat (Societat Cooperativa). Aquest grup, format per membres d'ERC i parcers afins a la Unió de Rabassaires, estava liderat per Joan Suñé Fortuny (cap dels "rabassaires" de la Riera)¹². Tot i no estar formalment constituïda, la secció local de la "Unió de Rabassaires" era activa des de 1934. Aquest sector de les esquerres rierenques es mantenia actiu a l'interior de la Societat Cooperativa (a l'interior de la qual era minoritari), i s'oposava al lideratge que el Secretari Josep Cartaña i el cafè-cinema La Bombilla exercia sobre les esquerres locals des de finals de 1934.

La Bombilla, d'una part i els rabassaires de l'altra: els dos nuclis de les esquerres rierenques al juliol de 1936.

El sector de les esquerres del Sindicat/rabassaires va intentar fer-se amb el poder

¹² Ricard Ramon i Sumoy (2009), "La qüestió agrària al Baix Gaià durant la Segona República: l'emergència dels sindicats d'agricultors rabassaires" (1931-1932)", *Recull de Treballs 10*, Torredembarra: Centre d'Estudis Sinibald de Mas.

local el 21 de juliol: Joan Suñé Fortuny va ser nomenat delegat d'ordre públic i es va constituir un primer comitè antifeixista format pels rabassaires Pere Marqués Virgili, Josep Marqués Virgili, Pau Bertran Sedó i Joan Bertran Sedó. Aquest comitè també comptaria amb la participació d'un representant de la UGT local (Josep Figueras Vidal).¹³ Tot sembla indicar que aquest primer comitè va coexistir en un principi amb el poder municipal legalment constituït. Ara bé, tal i com figura a diverses fonts, aquest comitè va dur a terme una acció molt transcendental: va imposar l'acomiadament de Josep Cartaà com a secretari municipal.

Les esquerres de La Bombilla (UGT, PRFC i una part d'ERC) es van oposar a la creació d'aquest primer comitè antifeixista i a la destitució del secretari municipal. Després d'uns dies d'enorme confusió, aquestes formacions forçarien la constitució d'un nou poder revolucionari que reposés a Josep Cartaà com a secretari municipal.

El dia 29 de juliol tindria lloc la constitució del nou comitè i un ajuntament revolucionari (format per les esquerres de La Bombilla). Les esquerres del Sindicat/rabassaires quedarien exclosos del nou poder revolucionari i Josep Cartaà seria nomenat de nou secretari municipal. Posteriorment, el líder rabassaire i efímer delegat d'ordre públic Joan Suñé Fortuny viuria un registre a casa seva i seria detingut per uns incontrolats, però va aconseguir fugir.

El segon Comitè Antifeixista: el “Comitè de Front Popular”

El segon Comitè i l'Ajuntament Revolucionari es van constituir d'acord amb el nou marc legal mitjançant el qual la Generalitat intentava donar cobertura als nous poders locals. De fet, el dia 22 la Generalitat havia aprovat el decret pel qual s'ordenava el cessament de tots els consellers municipals que no fossin de partit o organitzacions del Front d'Esquerres. Les places vacants havien de ser ocupades pels suplents de les candidatures esquerranes del 14 de gener del 1934¹⁴. En paral·lel, la Generalitat intentava reforçar els Ajuntaments davant dels Comitès Antifeixistes constituïts per les forces obreres, i una circular del Conseller de Governació recordava la importància de l'Ajuntament en tant que únic centre de poder legal en el municipi i reafirmava el paper de l'alcalde com a “*primer magistrat del poble i representant de la Generalitat de Catalunya i del Govern de la República*”¹⁵.

El nou poder revolucionari de La Bombilla (que estaria vigent fins a l'octubre

¹³ La composició d'aquest primer comitè no figura en cap document oficial; la podem deduir a partir dels diferents expedients de la Causa General.

¹⁴ Decret 22/7/1936, BOGC 24/7/1936

¹⁵ Ordre-circular 25/7/1936, BOGC 26/7/1936

d'aquell any) es basaria en el nou marc jurídic per mantenir l'existència (encara que fos formal) de l'Ajuntament i restituir el càrrec de Secretari a Josep Cartaña. Comitè i Ajuntament serien, en la pràctica, dues branques d'un únic poder revolucionari.

El nou Comitè Antifeixista va ser designat com a “*Comitè de Front Popular*” o “*Comitè Revolucionari nomenat pel Front Popular*”. Aquest Comitè tenia l'origen en el Comitè de campanya que el febrer anterior havien creat les forces d'esquerrres a La Bombilla per tal de promoure la candidatura del Front Popular a les eleccions del 16 de febrer, i buscava la legitimitat en els 137 electors (un 31% dels votants) que havien votat aquella candidatura. De fet, l'acta de constitució del Comitè conservada a l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona va acompanyada d'una llista dels noms i cognoms d'aquests electors¹⁶.

Diversos segells i denominacions del segon Comitè Antifeixista de La Riera (estiu 1936). Tot i les diferències, es tracta sempre del mateix Comitè (constituït el 29 de juliol).

La composició del **Comitè de Front Popular** constituït el 29 de juliol seria la següent:

¹⁶ Governació, Cpf. 20 (1934-1937), AGDT.

Càrrec	Nom	Força política/sindical
Cap	Jordi Inglès Estivill	Vicepresident del Sindicat d'Oficis Varis de la UGT a la Riera. Alcalde 3r del consistori elegit el 1934 sota la llista del Partit Republicà Federal Català de la Riera (PRFC). Militant d'ERC. Destituït arran dels Fets d'Octubre del 1934 i reposat l'agost del 1935.
Cap 2n	Joan Baptista Gual Baldrich	President del PRFC des del 1933.
Cap 3r	Josep Miracle Prats	
Vocals	Martí Fortuny Vergés	Fiscal suplent i interventor del Front Popular a les eleccions del febrer de 1936.
	Francesc Guardis Plana	UGT, responsable de la seguretat del Secretari municipal.
	Francesc Vidal Marquès	Regidor des del 1934 sota la llista del PRFC militant d'ERC. Destituït arran dels Fets d'Octubre del 1934 i reposat l'agost del 1935.
	Francesc Sichar Abbad	UGT i PSU

D'acord amb el decret de la Generalitat publicat el 24 de juliol, els nous ajuntaments havien d'estar formats per representants de les llistes del Front Popular que s'havien presentat a les eleccions municipals del 1934. No obstant això, el nou ajuntament revolucionari de la Riera es va constituir amb paràmetres diferents: d'una banda, els dos regidors elegits per les esquerres el 1934 deixaven de ser regidors i passaven a ser cap i vocal del Comitè de Front Popular; de l'altra, no s'incloïa en el nou ajuntament cap membre de la llista que el Partit Republicà Federal Català (juntament amb ERC) havia presentat a les eleccions del 1934.

De fet, aquesta decisió resulta lògica si tenim en compte els enormes canvis polítics que hi havia hagut en la política rierenca des del gener de 1934. A més, convé no oblidar que les eleccions municipals del 1934 a la Riera havien comptat amb un pacte previ entre les candidatures i havien estat més fictícies que reals (la llista de les esquerres només havia obtingut 9 vots).

Els membres de l'Ajuntament revolucionari, tal i com va quedar constituït el dia 29 de juliol, procedien de la UGT, ERC i PRFC:

Càrrec	Nom	Força política/sindical
Alcalde	Josep Figueras Vidal	UGT
Alcalde 2n	Josep Salvat Fortuny	ERC
Alcalde 3r	Josep Recasens Plana	PRFC
Consellers	Domènec Esmel Recasens	ERC
	Josep Mercadé Suñé	ERC
	Joan Fortuny Inglès	ERC
	Manel Sanchiz González	UGT
Secretari	Josep Cartañà Isern	UGT

El nou alcalde Josep Figueras era el president de la UGT, vocal del Sindicat Agrícola de La Bombilla i havia estat membre del Comitè de Front Popular de la campanya de les eleccions del febrer. En aquelles eleccions, motivat per la clara derrota de les esquerres en el municipi, en Josep Figueras va trencar i trepitjar la urna de la Riera, motiu pel qual va ser detingut¹⁷. Tot sembla indicar que Josep Cartañà (que havia estat secretari municipal des de 1916 i cap de La Bombilla des dels anys 20) era la figura política més destacada d'aquell consistori revolucionari.

Lamentablement no s'han conservat actes ni del **Comitè de Front Popular** ni de l'**Ajuntament revolucionari**. Ara bé, la poca documentació existent d'aquells mesos i la informació dels testimonis coincideixen en mostrar la integració efectiva de les dues autoritats: al cap i a la fi, les dues autoritats, tot i tenir pluralitat de formacions polítiques, estaven presidides per dirigents de la UGT i estaven formades per membres del partit local de La Bombilla.

Les accions d'aquest poder revolucionari anaren encaminades a controlar les comunicacions, mitjançant l'ocupació de l'estació de tren, l'establiment de controls a les sortides del poble i la supervisió de l'únic telèfon (depenent encara de la central telefònica d'Altafulla). També es van confiscar tres cotxes (propietat de dos industrials i un comerciant del poble) i es va establir un impost per fer front a les despeses de la benzina dels vehicles.

També es té constància de l'establiment d'un "impost de guerra" en concepte d'atur obrer i defensa nacional. Aquestes càrregues fiscals anirien adreçades només a determinats veïns i propietaris i les quantitats sol·licitades variarien en funció de cada contribuent.

L'hegemonia de la UGT

Fundada el mes de maig del mateix any, la UGT era en esclatar la guerra l'única organització sindical activa en el municipi: en la pràctica, entre el juliol i l'octubre, la UGT és sinònim de Comitè Antifeixista i Ajuntament Revolucionari. Els líders de la UGT serien Josep Figueras (President de la UGT i alcalde revolucionari), Jordi Inglès (Vice-president de la UGT i Cap del Comitè), Ferran Solé (Secretari de la UGT) i Josep Cartañà, Secretari Municipal.

Durant l'estiu del 1936, l'afiliació a la UGT s'incrementaria notablement i passaria d'uns pocs militants a **235 militants** (el novembre de 1936)¹⁸. La base social de la

¹⁷ *Diari de Tarragona* 22/2/1936

¹⁸ Qüestionari Sindical Agrari, la Riera, PS-Barcelona 1438 (CDMH)

UGT tenia com a principal nucli la majoria dels rierencs de tradició d'esquerres (al voltant d'uns 140) vinculats als partits de base històrica al municipi (ERC i PRFC) que a les portes de la guerra giraven entorn de La Bombilla. Dels antics votants de les esquerres, només els rabassaires del Sindicat (organitzats al voltant de la Unió de Rabassaires) van quedar al marge de la UGT, la qual s'identificava amb La Bombilla.

La UGT també comptava amb els militants del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) i les seves joventuts. Si bé no es disposa de dades precises del PSUC, pel que fa a les joventuts sabem que el novembre del 1936 tenien 8 afiliats (6 treballadors al camp i 2 a la indústria), tots ells afiliats a la UGT. Un representant de les joventuts del PSUC, Ferran Solé Busquets, era al mateix temps secretari de la UGT¹⁹.

Segells de la UGT de La Riera (1936-1939)

L'activitat del poder revolucionari: les incautacions de la propietat urbana

Durant els mesos de juliol i agost, el Comitè de la Riera va procedir a segrestar diverses propietats urbanes. L'alcalde revolucionari Josep Figueras va comunicar les actes d'ocupació al Comitè d'Apropiacions del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya entre el 25 d'agost i el 10 de setembre²⁰.

Les ocupacions legalitzades per l'Ajuntament aquell estiu inclouen les cinc propietats de l'església (l'edifici de les Germanes Carmelites, les dues esglésies i dues cases parroquials) i set finques urbanes propietat de 6 propietaris residents a altres pobles (vegeu llistat a Taula 1).

L'examen de la documentació demostra que dels 12 edificis dels quals es disposa informació, només les cinc propietats de l'Església foren efectivament ocupades i va-

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ Comitè d'Apropiacions. *Expedients de confiscació; adjudicació i reclamació de béns confiscats del Tarragonès: la Riera de Gaià, Roda de Barà, Salomó*, PS-Barcelona Generalitat, Lligall 210.2; fons de la Generalitat de Catalunya (Segona República) ANC1-1-T-6871, ANC.

ren experimentar canvis importants en els seus usos. Els altres set edificis esmentats a la Taula 1 varen continuar sent usats pels antics ocupants (fossin masovers, arrendataris o familiars dels antics propietaris)²¹.

En el cas de la parròquia de Santa Margarida de la Riera, l'església i rectoria van ser assignades a magatzem del nou Sindicat únic que s'havia de constituir per gestionar totes les compravendes de la producció agrària local. A partir d'aquell moment, tant en documents com en pregons, l'edifici de l'església de Santa Margarida seria anomenat "Ca la Margarida". L'església d'Ardenya tindria la mateixa funció i a partir de l'octubre d'aquell any seria utilitzada per la "Junta d'Ardenya" del nou Sindicat únic.

D'altra banda, la rectoria d'Ardenya seria usada com a escola. De fet, convé recordar que des del 1934 Ardenya disposava d'escola pròpia, però l'edifici escolar encara no havia estat construït (tot i que es disposava del terreny i del projecte d'escola)²².

Pel que fa al convent de les Germanes Carmelites (carrer Placeta nº2) es té constància que des de finals de juliol passaria a ser "caserna" del Comitè de Front Popular. Un cop dissolt el Comitè (a partir de finals d'octubre) esdevingué la seu de la Societat d'Oficis Varis de la UGT. La caserna de "les monges" seria aquell estiu el principal centre del poder revolucionari, on tenien lloc les reunions del Comitè i on es convocava als rierencs a pagar "l'impost de la guerra".

Paral·lelament, hi hauria altres ocupacions de finques urbanes de les quals no es disposa de la documentació. De fet, la documentació de la Generalitat conservada a l'Arxiu Nacional de Catalunya confirma que l'Ajuntament d'en Josep Figueras va notificar almenys 38 actes d'ocupació (de tot tipus de béns) al Departament de Justícia entre el 10 i el 12 de setembre²³.

En aquest sentit, els testimonis corroboren que les propietats urbanes de Manuela de Borràs (Marquesa de la Bàrcena), primera propietària agrària del terme, també foren ocupades: la casa pairal de la família Borràs (al carrer Major) seria ocupada, transformada en "casa del poble", seu de la futura CNT i Joventuts Llibertàries així com allotjament per a diversos refugiats. Ja avançada la guerra, els rabassaires sol·licitarien l'edifici del carrer Major 24 (propietat de la Marquesa i llogat pel secretari Cartañà) on va operar el Sindicat Agrícola de La Bombilla fins al 1937²⁴.

²¹ Per a l'evolució posterior (fins a 1938) dels expedients de les confiscacions d'aquests 12 béns immobles (a partir de la documentació de la Comissió de Responsabilitats), vegeu Xavier Fernández i Isidre Virgili (2006), *op.cit.*, p. 55-60.

²² Sobre la qüestió escolar a Ardenya durant la Segona República, vegeu Ricard Ramon i Sumoy (2012), *op. cit.*, p. 158-161.

²³ *Comitè d'Apropiacions...op.cit.*, ANC1-1-T-6871, ANC. En aquest arxiu, tot i les referències a l'existència d'aquestes 38 actes, només hi ha la documentació de 12 béns immobles i una indústria.

²⁴ LLAAR, 3/6/1937. AMR.

Taula 1: Ocupacions de la propietat urbana entre el juliol i setembre de 1936

Antic propietari	Edifici	Adreça	Nova funció	Acta d'ocupació
Congregació Germanes Carmelites	Convent	Placeta, 2	Comitè de Front Popular/ Sindicat d'Oficis Varis UGT	No disponible
Arquebisbat	Església	Pl. del Dr. Pittaluga, 7	Sindicat Únic Agrícola de conreadors de la terra	10/9/1936
Arquebisbat	Casa Parroquial	Pl. del Dr. Pittaluga, 6	Sindicat Únic Agrícola de conreadors de la terra	10/9/1936
Arquebisbat	Església	Barri d'Ardenya	Sucursal del Sindicat Únic Agrícola de conreadors de la terra	10/9/1936
Arquebisbat	Casa Parroquial	Barri d'Ardenya	Escola mixta i habitació de la senyora mestra	10/9/1936
Esperanza Xatruch Torredemé	Habitatge Casa de Virgili	Caseriu de Virgili, 3	Habitatge de treballadors	25/8/1936
Josepa Castells Homs	Habitatge	C/ Major 29		25/8/1936
Maria Olivella Fusté	Habitatge Mas d'en Sendrós	Afores, 43		25/8/1936
Lluís Plana Llaudet	Habitatge	C/ Prat de la Riba 21		31/8/1936
Joan Casas Galofré	Habitatge	Placeta 9		25/8/1936
Eufemià Queralt Anglès	Habitatge	Barri d'Ardenya, 4		25/8/1936
Eufemià Queralt Anglès	Habitatge	Barri d'Ardenya, 5		25/8/1936

Font: Elaboració pròpia a partir dels expedients de la Riera de Gaià a: *Comitè d'Apropiacions. Expedients de confiscació; adjudicació i reclamació de béns confiscats del Tarragonès: la Riera de Gaià, Roda de Barà, Salomó*, PS-Barcelona Generalitat, Lligall 210.2; fons de la Generalitat de Catalunya (Segona República) ANC1-1-T-6871, ANC.

A l'esquerra, antic convent de les Germanes Carmelites (seu de la UGT i del Comitè de Front Popular); a la dreta, casa pairal dels Marquesos de la Bércena (seu de la CNT i Joventuts Llibertàries).

La incautació de la indústria: col·lectivització i control obrer

El Comitè també va dur a terme la incautació de la indústria tèxtil propietat de Lluís Sedó Boronat. Aquesta indústria, amb més de 30 empleats (sobretot dones), era la principal indústria del municipi. Després de la fugida del propietari a València, es crearia una “*Comissió Obrera de Casa Sedó*” que assumiria el control de la gestió de la fàbrica.

A diferència de les altres confiscacions (en les quals el Comitè local tindria plena llibertat d'acció) aquell estiu aquesta indústria quedaria ràpidament sota el control governamental: El 14 de setembre de 1936, Lluís Mestres (Comissari de la Generalitat i President del Comitè Antifeixista de Tarragona) va dirigir una carta al President del Comitè de la Riera, on considerava que “*donades les circumstàncies actuals i estimant la necessitat de que algunes Indústries no deixin de funcionar i llur producció no minvi en perjudici dels serveis que deuen de prestar*” nomenava un Delegat de la Generalitat a l'esmentada fàbrica de teixits²⁵.

Tal i com recorden els testimonis, l'ocupació i posterior gestió d'aquesta indústria tèxtil fou un dels àmbits més conflictius d'aquell estiu, donada la importància

²⁵ Governació, núm. 57 (1936), AGDT.

estratègica que adquiria la producció de lones i tendes de campanya en la guerra que acabava de començar. Es tractava, doncs d'una indústria fonamental en la nova economia de guerra i el seu control superava les dinàmiques locals i entrava en la lluita política que, a nivell comarcal, tenia lloc entre la Generalitat, la UGT i la CNT.

Aquells dies el Diari de Tarragona comentava que “a Tarragona en temps de pau, funcionava entre les més importants les següents indústries: d'impermeables, de gèneres de punt, de lones i tendes de campanya (a la Riera)... que en els moments preciosos actuals, els nostres germans que lluiten al front, són aquestes tres coses les que necessiten amb urgència per tal de lluitar contra les inclemències del temps... que caldria, doncs, incrementar la producció fins allí on calgui en aquestes tres indústries tarragonines, sense plànyer esforços de cap mena, dedicant-hi, si cal, hores extraordinàries”²⁶.

Posteriorment, després de l'aprovació del decret de col·lectivitzacions de la Generalitat²⁷, es va nomenar delegat a Josep López Alcover, es va dur a terme la legalització de la confiscació i el reconeixement en tant que empresa col·lectivitzada (que no tindria lloc fins al maig de 1938)²⁸.

Les petites indústries existents al municipi també van experimentar importants canvis tant en la propietat com en la gestió: en el cas del Molí del Mig (propietat de la marquesa de la Bàrcena), adquiria una importància estratègica a nivell local, ja que es tractava del principal molí per moldre el gra (tant per a consum humà com animal). El Comitè va dur a terme l'ocupació del mateix durant el mes d'agost i l'Ajuntament va notificar la incautació a la Generalitat el 12 de setembre²⁹.

En el cas del Molí de la Torre (propietat de Joan Boronat) l'empresa seria intervinguda amb un Comitè de Control Obrer format per Francesc Vidal i Marquès³⁰. Procediment similar seria aplicat a la fàbrica d'espardenyes de Joan Font i Miquel Cañellas, la qual continuaria en mans dels seus propietaris.

Propietat, explotació de la terra i comercialització

Malauradament, no s'ha conservat informació precisa sobre les terres que foren confiscades pel Comitè Antifeixista. A diferència de les propietats urbanes, els diversos

²⁶ *Diari de Tarragona*, 19/9/1936

²⁷ DOGC, 28/10/1936

²⁸ Jordi Piqué Padró (2014), “Relació d'empreses de la comarca del Tarragonès intervingudes i col·lectivitzades”, disponible a: [http://jordipique.com/wp-content/uploads/2014/07/Empreses intervingu-des-i-col%C2%B7lectivitzades.pdf](http://jordipique.com/wp-content/uploads/2014/07/Empreses%20intervingu-des-i-col%C2%B7lectivitzades.pdf)

²⁹ *Comitè d'Apropiacions...op.cit.*, ANC1-1-T-6871, ANC.

³⁰ Jordi Piqué Padró (2014), *op. cit.*

arxius no han conservat ni les actes d'ocupació ni la posterior tramitació dels expedients a la Generalitat.

Tot i així, es disposa de diverses referències sobre les incautacions per part del poder revolucionari de terres dels principals propietaris del municipi, en concret dels terratinents que no residien a la Riera, com fou el cas de la marquesa de la Bàrcena, Francisco Grargallo o Eufemià Queralt.

La principal confiscació fou l'ocupació de diverses finques de regadiu propietat de la marquesa de la Bàrcena³¹. En un principi, diverses d'aquestes terres serien explotades directament per l'Ajuntament (que hi sembraria patates i fesols) i ja avançada la guerra (finals de 1937 i 1938) es té constància de l'assignació de 6 parcel·les a pagesos sense terra³². En el cas de les terres confiscades a la vídua d'Eufemià Queralt (primer propietari a Ardenya), la incautació seria efímera, ja que les terres li serien retornades a principis de 1937³³.

La poca documentació conservada i l'experiència dels testimonis confirmen que l'acció revolucionària en l'àmbit agrari a la Riera van tenir un impacte limitat: les incautacions abasten una superfície reduïda en un poble on, com la Riera, l'accés a la propietat (tant de secà com de regadiu) era generalitzat³⁴. A més, tot i que a vegades s'ha parlat de "col·lectivització" o "conreu col·lectiu" de les esmentades terres de la marquesa de la Bàrcena, en la pràctica el què va tenir lloc és una "municipalització" d'un nombre limitat de finques i el posterior repartiment de parcel·les als pagesos més necessitats. De fet, no es té constància de la creació de cap col·lectivitat, ni de cap canvi en el model existent d'explotació individual/familiar de la terra.

En el cas dels arrendataris o parcers (tenim constància d'almenys 78 contractes d'arrendament o parceria apel·lats el 1934) el canvi més rellevant seria l'alliberament del pagament de les rendes als propietaris, el qual tindria lloc, de facto, a partir d'aquell juliol. Quan mesos després, la Generalitat aprovaria la norma que declarava nuls els contractes de conreu es tractava de la legalització d'un fet consumat.

El gran problema de la pagesia rierenca l'agost i setembre de 1936 no era tant l'accés a la propietat de la terra com la comercialització dels fruits, en concret de les avellanes i garrofes. El decret de sindicació obligatòria del 27 d'agost va unificar el moviment cooperatiu i posava sota control governamental, entre d'altres activitats, la venda i transformació dels productes agrícoles, així com la compra dels adobs i l'ob-

³¹ Citada per Xavier Fernández i Isidre Virgili (2006), *op. cit.* p. 49, 59-60 i 133.

³² LLAAR, 1/12/1937 i 28/2/1938. AMR.

³³ Segons figura a *Comitè d'Apropiacions...op.cit.*, ANC1-1-T-6871, ANC.

³⁴ Sobre la generalització de l'accés a la propietat i la concentració i explotació de la terra a la Riera, vegeu Ricard Ramon i Sumoy (2012), *op. cit.*, p. 34-39.

tenció del crèdit. El nou marc jurídic exigia la posada en marxa d'un únic sindicat a cada municipi en el termini de 15 dies.

Si bé en molts municipis la posada en pràctica del nou marc legal implicava simplement l'ampliació de les activitats de l'únic sindicat agrari existent, en el cas de la Riera tot plegat era més complex ja que calia fusionar els tres sindicats que operaven en aquell moment: la **Societat Cooperativa, el Sindicat Agrícola i Caixa Rural (de l'Aliança), i el Sindicat Agrícola "La Bombilla"**³⁵.

Les diferències entre els tres sindicats agraris impedia la posada en marxa de la nova estructura sindical i per tant complicava la venda de la nova collita d'avellanes. De fet, la identificació del poder revolucionari (Ajuntament i Comitè) amb el Sindicat Agrícola "La Bombilla" (el més minoritari dels tres sindicats existents) dificultava la integració dels altres dos sindicats agraris en la nova estructura sindical. De fet, era impossible avançar en la unificació sindical sense comptar amb la Societat Cooperativa, la qual comptava amb la majoria dels pagesos del poble i era, al cap i a la fi, l'única entitat local que havia avançat en la comercialització conjunta i havia fet front al poder dels comerciants locals. En aquest sentit convé tenir en compte que des de 1932 la Societat Cooperativa actuava com a secció local de la Unió de Colliters d'Avellanes, entitat d'àmbit comarcal que havia de vertebrar el comerç de fruits secs en el nou context econòmic sorgit de l'esclat revolucionari³⁶.

Passaven les setmanes i a finals de setembre la Riera no comptava encara amb el nou sindicat únic. Regnava una gran confusió, ja que el pagès estava obligat a vendre la collita al sindicat únic, però aquest no existia. La incapacitat dels sindicats i del poder revolucionari de posar en marxa la nova estructura comercial unificada a nivell municipal no altra cosa que beneficiar al comerç privat, el qual continuava operant.

Francisco Sichar, vocal del **Comitè de Front Popular de la Riera** denunciaria la situació a les pàgines de la premsa de Tarragona: *"La situación actual del pequeño agricultor es lamentable; situación que debe de estudiar con interés la Generalitat y el consejero de Agricultura, pues actualmente nos encontramos con el obrero del campo, los rabassaires y los medieros, pues la mayoría de ellos esperan con ansiedad el mes de septiembre para poder vender los frutos que les ha proporcionado el esfuerzo de todo un año, y hoy se encuentran todos ellos con los frutos recogidos y almacenados en sus casas por no poder vender. Yo pregunto: ¿Qué deben de hacer estos modestos ciudadanos para poder comer?"*

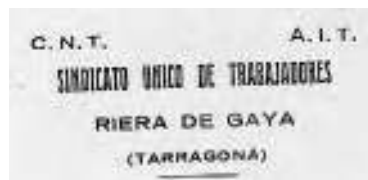
³⁵ Sobre la naturalesa d'aquests tres sindicats, vegeu Ricard Ramon i Sumoy (2015), *"El cooperativisme agrari en els anys de la Segona República (1931-1936): els tres sindicats agraris de la Riera de Gaià"*, *Estudis Altafullencs*, N° 39, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, p. 79-105.

³⁶ La Unió de Colliters d'Avellanes del Camp era l'única entitat sectorial de caire comarcal que existia al Camp de Tarragona, i era, en la pràctica, l'embrió del què, amb el nou Decret de Sindicació obligatòria havia de ser la secció comarcal de la nova Federació de Sindicats Agrícoles.

La “Gaceta” publicó un decreto de la Generalitat en el cual ordenaba la fundación de un Sindicato Agrícola en aquellos pueblos donde no existiera. En la situación actual, a dónde puede recurrir el Sindicato para obtener un crédito? La Generalitat y el Consejero de Agricultura tienen la palabra”³⁷.

L'emergència de la CNT

A finals de l'estiu del 1936 va irrompre a la Riera la CNT. L'aparició d'aquesta organització obrera a la Riera coincideix amb una campanya general del sindicat per guanyar força als pobles de la comarca (on era inexistent fins al moment)³⁸.

Segell de la CNT de La Riera (1936)

Segons el testimoni de Pere Suñé Sanromà³⁹, la constitució de la CNT de la Riera a l'agost del 1936 va tenir lloc a sota l'escenari de la Societat Cooperativa de manera clandestina, ja que el Comitè (controlat per la UGT) volia evitar la presència de noves forces sindicals en el municipi. Segons Pere Suñé, els líders del Comitè van interceptar la reunió i van intentar, amb l'amenaça de les armes, impedir la constitució de la nova força sindical.

Tal i com recorden Pere Suñé i altres testimonis, la creació de la CNT va anar a càrrec de joves no vinculats prèviament a les esquerres i va comptar amb el suport de les antigues elits polítiques del poble (sia de l'àmbit de la Societat Cooperativa com de l'Aliança/*Can Miquel de Redín*) les quals havien quedat al marge del poder des del juliol. L'objectiu central de la nova organització era, segons Pere Suñé “*frenar el Comitè a base de pau*”.

En pocs dies la CNT es va convertir en l'organització majoritària al poble i va penetrar en els principals àmbits socials i econòmics del municipi: la Societat Cooperativa, l'Aliança, les indústries, els comerços...alguns testimonis recorden com algun industrial i comerciant del poble també va ingressar a la CNT i va repartir els carnets entre els treballadors. El 20 de novembre de 1936, la CNT comptava a la Riera amb **280 socis** i passava a ser, amb diferència, la primera força política del municipi⁴⁰.

³⁷ *Llibertat*, 23/9/1936

³⁸ Vegeu per exemple, la campanya de la CNT a l'Argilaga a Marc Dalmau Vinyals (2015) “*La col·lectivitat de l'Argilaga. Un intent de comunió comunista en temps de guerra. Del 1936 al 1939*”, *Estudis Altafullencs*, 39 (2015), 107-137.

³⁹ Pere Suñé Sanromà (1911-2010) va ser un dels dirigents de la CNT de la Riera (i regidor a l'Ajuntament a partir de l'octubre de 1936). Entre el 1996 i el 2008 vàrem tenir l'oportunitat d'entrevistar-lo i discutir extensivament sobre els seus records dels anys de la guerra a la Riera.

⁴⁰ Qüestionari Sindical Agrari, la Riera, PS-Barcelona 1438 (CDMH)

Si tenim en compte el resultat de les eleccions del febrer a la Riera (en què la dreta va obtenir 296 vots i l'esquerra només 137) i el fet que la UGT havia atret la major part de les esquerres locals, és evident que la CNT va haver de fonamentar la seva afiliació o bé en nous votants (joves o antics abstencionistes) o en antics votants de les dretes.

El primer president de l'entitat seria Antoni Batet. Altres dirigents d'aquella primera direcció de l'entitat foren Joan Tomàs Mercadé i Pere Suñé Sanromà⁴¹. Ja avançada la guerra, la secció local de la CNT passaria a ser presidida per Eugeni Bernat Calvó.

La situació política de la Riera aquell estiu, amb l'expansió de la militància anarco-sindicalista en un municipi tradicionalment conservador, no deixava de ser paradoxal i portava al militant sindical Francisco Sichar (membre del Comitè i de la UGT) a comentar amb ironia a la premsa de Tarragona *"pueblos de Tarragona, si os faltan hombres para hacer la revolución, venid a la Riera!"*. En Sichar considerava que el què estava vivint *"parece un sueño, pero es un sueño tan bonito, del que no querría despertar (...) lo que sucede en la Riera es un milagro"*⁴².

Segons aquest líder revolucionari local, el signe més impactant de l'extensió de les forces obreres a la Riera, fou l'evolució experimentada pels membres de l'activa secció local de la Federació de Joves Cristians de Catalunya de la Riera (els "fejocistes"), els quals disposaven de carnet sindical y *"blasonan de revolucionarios"*. Segons Sichar, aquesta secció local, molt activa els anys anteriors a la guerra, havia fet una clara campanya a favor del Front d'Ordre a les eleccions del febrer i algun dels seus membres havia trencat la propaganda electoral del Front d'Esquerres.

Tot i considerar *"no es un milagro pervertir a los convertidos?"* en Sichar dubtava de les conviccions dels nouvinguts a la lluita obrera: *"Es que podemos tener confianza en los modernos revolucionarios, en los revolucionarios de ayer? No, y no podemos tener confianza porque ellos ignoran lo que es la verdadera revolución social; ellos saben rezar un padrenuestro, pero no conocen lo que es la necesidad"*⁴³.

Amb aquesta peculiar arrencada de la CNT a la Riera, i atès que l'entitat estava controlada per elements aliens a la tradició anarco-sindicalista, la direcció de la CNT a Tarragona va decidir controlar estretament l'evolució d'aquesta secció local. Per aquest motiu, la CNT de Tarragona va enviar el militant Nicolás Santamaría Mín-

⁴¹ El 30 de desembre de 1936, la CNT de la Riera celebraria una assemblea en la qual es va decidir que Pere Suñé Sanromà representaria a la Riera al Ple de Sindicats de la CNT que tindria lloc a Barcelona el dia 1 de gener de 1937. El representant tindria dret a vot en representació dels 280 afiliats de la Riera. Documentació de credencials. PS-Barcelona 920 (CDMH)

⁴² *Llibertat*, 11/10/1936; article citat per Jordi Piqué Padró (2014), op. cit., p.388-389.

⁴³ *Llibertat*, 11/10/1936.

gueu com a “comissari polític” per tal que supervisés les accions d’aquest sindicat a la Riera durant els primers mesos d’existència. Santamaría jugaria un paper important en la política local a la Riera (fins i tot seria regidor a l’Ajuntament que es constituiria a l’octubre).

Després de la seva missió a la Riera, en Nicolás Santamaría seria enviat a la Fatarella, a organitzar els afiliats i constituir les col·lectivitats d’aquell poble. Allí seria un dels protagonistes dels “Fets de la Fatarella” on els enfrontaments entre la CNT-FAI i els pagesos del poble provocarien 38 víctimes mortals. En Nicolás Santamaría seria processat i empresonat per aquests fets⁴⁴.

Segons Pere Suñé, l’interès de la CNT per ser present a la Riera era, bàsicament, per tal de poder exercir el control de la fàbrica de teixits, l’activitat de la qual havia de jugar un paper important en l’organització de les milícies que anaven al front.

La crisi del poder revolucionari

A partir del setembre, les tensions entre el Comitè (UGT) i l’oposició/antigues elits (CNT) serien constants.

A títol d’exemple, Francisco Sichar, el 6 d’octubre de 1936 denunciava en un article al diari *Llibertat* l’existència d’anònims que circulaven pel poble amb determinats comentaris en contra del Comitè: “*En este pueblo, nos encontramos en una situación crítica y al mismo tiempo vergonzosa, debido a que algún compañero, inducido por personas que no tendrían que estar en libertad pues solamente son unos rastreros, acostumbrados a gobernar en los tiempos vergonzosos de la “dictadura”, se dedican a sembrar odios, con el solo propósito de recoger el mando que ellos habían tenido hasta el 19 de julio, sin quererse percatar que los tiempos han cambiado, que los atropellos que hasta la fecha habían cometido ya no pueden existir, y que si ellos creen que van a sorprender la buena fe de los compañeros que les escuchan, están muy equivocados, porque si hasta hoy, han mangoneado, ahora no mangonearán aunque les escude el carnet de cualquier entidad sindical*”⁴⁵. Aquesta altra entitat sindical que emparava als que havien governat fins al 19 de juliol, seria, òbviament, la CNT.

⁴⁴ Josep Termes (2005) *Misèria contra pobresa. Els fets de la Fatarella del gener del 1937: un exemple de resistència pagesa contra la col·lectivització agrària durant la Guerra Civil*, Barcelona: Afers; Nicolás Santamaría, en tant que enviat de la CNT de Tarragona a la Fatarella, també és esmentat per Jordi Piqué Padró (1998), op.cit., p. 183-184, i Josep Sánchez Cervelló (1999) “Entre el perill feixista i les divergències republicanes la guerra civil a les Terres de l’Ebre”, a Jordi Piqué i Josep Sánchez (1999) *Guerra Civil a les comarques tarragonines*, Tarragona: Centre d’Estudis Històrics i Socials Guillem d’Oliver del Camp de Tarragona, p. 50-51.

⁴⁵ *Llibertat*, 6/10/1936

Des de la CNT s'acusava als membres del Comitè de quedar-se amb els diners d'una recaptació que s'havia dut a terme en benefici de les milícies (incloent un partit de futbol): es tractava de 500 ptes. del Comitè Antifeixista, 163 ptes. de recaptació del partit de futbol, i 674 de l'Ajuntament. Segons Sichar, aquestes quantitats ja havien estat entregades a la Generalitat per tal de ser destinades a l'Hospital de Sang.

Francisco Sichar insistia tot assenyalant *“que nosotros somos pobres, pero honrados, y que si ellos tenían por costumbre quedarse con los dineros del pueblo cuando gobernaban, nosotros no”* i concluïa el seu article de defensa del Comitè *“nada más que recordarles que los trabajadores debemos unirnos, y no hacer caso a los que fueron caciques”*⁴⁶.

Dos dies després, Sichar es veuria obligat a matisar les seves paraules, ja que no havia tingut en compte que diversos companys seus del Comitè Antifeixista havien estat membres de l'Ajuntament de la Riera durant la Segona República, i havien governat en els mateixos consistoris que ell acusava de “caciquils”. Era el cas de Jordi Inglès (Cap del Comitè) i Francesc Vidal (vocal del Comitè), els quals, com a regidors d'ERC havien participat activament en el Govern municipal que, sota l'Alcaldia de Joan Font, havia dirigit el poble entre 1934 i el juliol del 1936: *“Entre ellos gobernantes que ha tenido este pueblo, ha habido alguno que es persona honrada, y que incondicionalmente se puso a las órdenes del Comité Antifascista; a esas personas les debo una satisfacción y querría dársela desde las columnas de este periódico. Mi escrito (...) no se refería a los consejeros que durante todo el tiempo fueron figuras decorativas; no, yo me refería a los que gobernaban, a aquellos que han gobernado siempre, a los que no querían dejar de gobernar, porque son esos solamente, los que tienen interés en que nosotros los trabajadores, nos separemos. Así es que los que son antifascistas, yo les ruego que no se den por aludidos, pero que conste que en la Riera todos nos conocemos, y sabemos quienes son los verdaderos antifascistas”*⁴⁷.

Efectivament, Sichar no podia ser més clar: *“en la Riera todos nos conocemos”*... i les societats locals, vincles personals, afinitats, famílies i interessos s'havien integrat de ple en la nova lògica revolucionària antifeixista sense gaires dificultats. La transició vers la fi del poder revolucionari ja estava en marxa.

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ *Llibertat*, 8/10/1936

La detenció i mort del secretari Josep Carta⁴⁸

A finals de setembre del 1936, Carta⁴⁸ era conscient que la seva vida corria perill. Per aquest motiu, va desaparèixer durant uns dies del poble i va anar a Barcelona.

Quan va tornar de Barcelona (aproximadament entre l'1 i el 3 d'octubre), immediatament va tenir lloc un registre a casa seva. Segons algunes fonts, el registre va anar a càrrec dels germans Barras, grup de militants incontrolats de Tarragona. El grup de milicians armats va emportar-se Josep Carta⁴⁸ al vaixell-presó "Riu Segre" ancorat al Port de Tarragona. El cos del Secretari va ser trobat mort a la platja Llarg de Tarragona a principis d'octubre de 1936, juntament amb altres detinguts del vaixell-presó.

Josep Carta⁴⁸, secretari municipal de La Riera entre 1915 i 1936; mort a la platja Llarg l'octubre de 1936. Fou la segona víctima de la guerra a La Riera.

⁴⁸ L'assassinat del secretari Josep Carta⁴⁸ està sent objecte d'una investigació detallada a càrrec del seu nét Joan Francesc Rull. El resultat final d'aquesta investigació ens permetrà aclarir un dels fets més dramàtics i transcendents del segle XX a la Riera, i ens permetrà contextualitzar millor el paper del secretari Carta⁴⁸ en la turbulenta política local d'aquell estiu.

La mort del Secretari municipal, qui al mateix temps era propietari del Cafè La Bombilla, dirigent de la UGT i havia estat una figura clau en la política local des dels anys 20, és una qüestió plena d'interrogants encara no resolts i que requereix una anàlisi detallada (que no és l'objecte d'aquest article).

Independentment de quin fos el mòbil i les causes concretes que portaren a la detenció i posterior assassinat, és evident que la mort del secretari tindria importants conseqüències en la política local: sense Cartañá, la UGT i el Comitè perden la seva principal figura intel·lectual i ja no disposaran dels mitjans humans i polítics per mantenir-se en el poder en la canviant i convulsa situació del moment.

Sense Josep Cartañá desapareixia tot l'entramat polític-associatiu de La Bombilla, el qual, no oblidem, constituïa la base social del Comitè de Front Popular i els partits associats (UGT, ERC i PRFC). Si bé el Cafè-cinema va continuar funcionant durant cert temps a càrrec de la seva vídua, el Sindicat Agrícola i Caixa Rural "La Bombilla" deixaria de ser operatiu i es crearia una comissió liquidadora⁴⁹.

Sense la figura del Secretari municipal, les dues societats rivals (la Societat Cooperativa i l'Aliança) i la nova força emergent (la CNT) es trobarien en una posició de força per ocupar el poder en la nova etapa que s'obria aquella tardor.

Octubre de 1936: La dissolució del Comitè i la reorganització del poder local

A finals de setembre de 1936 les forces antifeixistes catalanes van acceptar entrar a formar part del govern de la Generalitat. De manera paral·lela es va dissoldre el Comitè de Milícies i s'iniciava el procés de dissolució dels Comitès locals i de reconstitució del poder local sobre la base d'uns nous Ajuntaments.

Segons el Decret de 9 d'octubre de 1936 (i la posterior Ordre de 14 d'octubre), els Ajuntaments passaven a organitzar-se en la mateixa proporció que el Consell de la Generalitat de Catalunya. Els municipis de fins a 5 000 habitants (com era el cas de la Riera) passaven a estar formats per 11 consellers municipals, amb el següent repartiment: 3 regidors per ERC i CNT; 2 per al PSUC; i 1 regidor per al POUM, Acció Catalana Republicana i la Unió de Rabassaires, respectivament. El mateix Decret de la Generalitat ordenava la dissolució immediata de tots els comitès locals.

Tal i com recorden els testimonis de l'època, la dissolució del Comitè de Front Popular, i la formació d'un nou Ajuntament no va ser fàcil. Segons ens va explicar Pere Suñé, la dissolució del poder revolucionari i l'establiment del nou ordre institucional no va ser possible fins que, el 18 d'octubre, un grup de milicians armats de la

⁴⁹ Junta General Extraordinària del Sindicat Agrícola i Caixa de Crèdit La Bombilla, 18/11/1936.

CNT de Tarragona la imposaria per la força. Aquests representants armats de la CNT de Tarragona van forçar l'entrega d'armes als membres del Comitè (de la UGT) i van permetre a la CNT de la Riera l'accés al poder municipal.

Amb la dissolució del Comitè es tancaria el cicle del poder de la UGT i es donava pas al nou cicle de la CNT, la qual, com hem vist, s'havia convertit en poques setmanes en la principal força política del poble. Tot i així, convé tenir present que, d'acord amb el nou ordre antifeixista, des d'aquell moment tots els grups i nuclis de l'esquerra rierenca estaran presents en el consistori:

- En primer lloc, el nou Ajuntament es constituïria amb un clar predomini de la CNT: Joan Tomàs seria nomenat alcalde, el comissari polític Nicolás Santamaría conseller de guerra i Pere Suñé conseller de Sanitat. Convé assenyalar que a partir d'aquella reorganització, la Riera fou l'únic poble del Tarragonès amb alcalde de la CNT i un dels tres únics municipis amb alcalde que no havia format part de l'extingit Comitè⁵⁰.
- En segon lloc, els membres del **Comitè de Front Popular** que s'integrarien en el nou Ajuntament, ho farien en una segona fila, en tant que alcalde 2n (Francisco Sichar) i Vocal (Jordi Inglès). És interessant apuntar que, a partir d'aquell moment, els ex-membres del Comitè ja no ocuparan cap càrrec a partir de la militància de la UGT (la qual, de fet, no té dret de representació als governs municipals) sinó que faran ús d'altres afiliacions. Així doncs, Jordi Inglès (ex-cap del Comitè i dirigent de la UGT) ocuparà la vacant d'Acció Catalana (partit que no existia a la Riera i que tenia dret a un regidor) i Francisco Sichar (també ex-membre del Comitè i de la UGT) ho fa pel PSUC.
- Finalment, el nucli de rabassaires vinculats a ERC i a la Societat Cooperativa que havien promogut la creació del primer Comitè (i que des del 29 de juliol havien quedat fora del poder) també estarien presents en el nou Ajuntament: els rabassaires Josep Marquès, Joan Mercadé i Francisco Bertran ocuparien dues de les places d'ERC i la plaça de la UR, amb els càrrecs d'Alcalde 3r, Conseller d'agricultura i de cultura respectivament.

La composició del nou Ajuntament constituït el 18 d'octubre fou la següent⁵¹:

⁵⁰ Segons les dades de tota la comarca aportades per Jordi Piqué (1998), *op.cit.* p.51.

⁵¹ LLAAR, 18.10.1936. AMR.

Càrrec	Nom	Partit
Alcalde	Joan Tomàs Mercadé	CNT
Alcalde 2n	Francisco Sichar Abbad	PSU
Alcalde 3r	Josep Marquès Virgili	ERC
Conseller de guerra	Nicolas Santamaría Mínguez	CNT
Conseller d'abastaments	Joan Recasens Busquets	PSU
Conseller d'agricultura	Joan Mercadé Espina	Rabassaire
Conseller de Sanitat	Pere Suñé Sanromà	CNT
Conseller de control	Francisco Blanch Vidal	POUM
Conseller de Cultura	Francisco Bertran Sedó	ERC
Vocal	Jordi Inglès Estivill	AC
Vocal	Antonio Bargalló Dalmau	ERC

La constitució del nou Ajuntament es va fer sense cap tipus de referència a l'Ajuntament revolucionari precedent⁵² ni al recent assassinat del secretari municipal Josep Cartaña (mort just una setmana abans). En la sessió constitutiva es nomena secretari accidental a Francisco Sichar i just el dia següent té lloc una tensa discussió per tal de decidir de quin partit ha de ser el nou secretari municipal⁵³. Ara bé, el dia 22 es fa constar en acta que l'Ajuntament demanarà un secretari a la Comarcal de la CNT. El dia 6 de novembre ja prendrà possessió com a nou secretari Federico Aragonés, militant de la CNT i les Joventuts Llibertàries.

La creació del nou Ajuntament aniria acompanyada, el mateix dia, de la creació del **Sindicat de Productors Agrícoles de la Riera de Gaià**, sindicat únic que havia de posar en pràctica les disposicions del Decret de sindicació obligatòria del 27 d'agost (i que s'havia d'haver format a principis de setembre). La constitució formal del sindicat únic el mateix 18 d'octubre confirma la seva plena integració en el nou poder municipal. De fet, tal i com recorden els testimonis, les reunions de la nova entitat tindran lloc a les dependències municipals.

El nou Sindicat (que en pocs dies assoliria els 181 socis) va ser creat amb un plantejament clarament continuista en relació a la tradició cooperativista del municipi: la Junta de la nova entitat va ser concebuda com a fusió dels tres sindicats agraris existents, cadascun dels quals va designar tres representants. Al cap i a la fi, aquesta Junta reflexa els tres partits locals que havien vertebrat la política local rierenca els anys de la República.

⁵² De fet, la sessió del 18 d'octubre de 1936 figura en el llibre d'actes just després de la sessió del 18 de juliol. Els tres mesos d'Ajuntament revolucionari no figuren en cap llibre d'actes de l'Arxiu Municipal de la Riera.

⁵³ LLAAR, 19/10/1936. AMR.

Dissolt el poder revolucionari, l'Ajuntament i Sindicat únic vertebraran el nou ordre polític i econòmic a partir de l'octubre de 1936.

La Junta del Sindicat de Productors Agrícoles elegida el 18 d'octubre de 1936 estaria formada pels següents agricultors:

Càrrec	Nom	Sindicat d'origen
President	Joan B. Gual Baldrich	La Bombilla
Vicepresident	Josep Magriñà Solé	Societat Cooperativa
Secretari	Pau Plana Virgili	Sindicat Agrícola i Caixa Rural (Aliança)
Recaptador	Antoni Blanch Vidal	La Bombilla
Depositari	Salvador Ramon Bové	Societat Cooperativa
Sotssecretari	Ramon Fortuny Rovira	Sindicat Agrícola i Caixa Rural (Aliança)
Vocals	Pere Marquès Virgili	Societat Cooperativa
	Joan Tomàs Sordé	Sindicat Agrícola i Caixa Rural (Aliança)
	Josep Socias Franquès	La Bombilla

Font: Elaboració pròpia a partir de la documentació del Sindicat de Productors Agrícoles, actes dels diversos sindicats i document del Front d'Esquerres

A partir d'aquell moment es posava en marxa un nou ordre polític i econòmic, que duraria fins a la primavera del 1937. En aquesta nova etapa que començava, l'Ajuntament intentaria centralitzar el poder, garantir l'ordre públic, controlar l'activitat econòmica i organitzar la vida local en la guerra que acabava de començar. L'objectiu principal seria ordenar, legalitzar i en alguns casos fer-se enrere de l'activitat revolucionària d'aquells tres mesos de 1936.

Les febleses i contradiccions de la revolució en un poble conservador

Aquest article ha intentat fer una primera aproximació a l'evolució del poder local durant els tres mesos de revolució, entre finals de juliol i finals d'octubre de 1936, així com a l'abast i efectes de la mateixa revolució a la Riera de Gaià.

A la llum de l'anàlisi que hem dut a terme, podem arribar a les següents conclusions:

En primer lloc, el poder local durant aquests tres mesos es caracteritza per una gran inestabilitat i per les grans tensions entre diferents partits i faccions en el sí de les esquerres locals. En tres mesos es produeixen tres ruptures diferents (amb la successió entre dos Comitès Antifeixistes diferents) i un nou Ajuntament que atorga el poder a una nova força (la CNT) aliena als poders revolucionaris anteriors.

En segon lloc, a aquesta inestabilitat hi hem de sumar la concentració del poder (tant "legal" com "real") en un únic poder revolucionari efectiu. Aquesta situació contrasta amb la dinàmica que coneixem dels municipis veïns: A títol d'exemple, tant a Altafulla⁵⁴ com Tarragona⁵⁵ durant aquells mesos va tenir lloc una "coexistència" entre el poder "legal" (l'Ajuntament prèviament constituït) i un poder "real" (el Comitè Antifeixista), situació molt comuna a molts municipis catalans⁵⁶.

A la Riera, en canvi, no podem parlar de "coexistència", sinó d'una plena "anul·lació", ja que a finals de juliol l'Ajuntament (originàriament alineat amb les dretes) queda constituït de nou en tant que "Ajuntament Revolucionari", amb una composició política assimilada al Comitè i amb un rol de braç administratiu del mateix.

En tercer lloc, tot i la forta ruptura en relació al passat, durant aquell estiu es mantenen determinades dinàmiques socials prèvies: les confrontacions de tipus local (no necessàriament ideològiques) que es manifesten en els tres sindicats/societats continuen marcant la política local, fins al punt que determinen la successió de dos Comitès Antifeixistes (el primer, vinculat a les esquerres de la Societat Cooperativa, el segon vinculat a les esquerres de La Bombilla) i endarreriran la implantació de la nova estructura sindical basada en un sindicat únic.

Al mateix temps, l'emergència de la CNT en tant que "nou" poder, no és més que la reproducció d'uns poders anteriors que s'insereixen en el nou context revolucionari. Al cap i a la fi, la tensió entre antics militants i nouvinguts a la lluita obrera serà una constant en la Catalunya revolucionària dels anys de la guerra, ja que gaudir d'un

⁵⁴ Francesc Blanc Canyelles (1996), "Quan Lluís Punsoda va ser alcalde i Lluís Amill el secretari", *Estudis Altafullencs*, N° 20, *Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla*, p. 101-148.

⁵⁵ Jordi Piqué Padró, *op.cit.*

⁵⁶ Sobre els diferents "models" de poder revolucionari, vegeu l'obra de Pozo González, Josep Antoni (2012), *Poder legal y poder real en la Cataluña revolucionaria de 1936*, Sevilla: Ediciones Espuela de Plata.

carnet de la UGT o de la CNT en aquells moments “*esdevindrà condició necessària i normal, formarà part de la vida quotidiana*”⁵⁷.

Finalment, l'examen del procés revolucionari confirma que, en el cas de la Riera, l'acció revolucionària es concentra en el saqueig dels edificis religiosos, la repressió dels religiosos i gent de dretes i les ocupacions de les propietats de diversos grans propietaris. Ara bé, no s'observa un arrelament l'ideari revolucionari ni l'existència d'un clar projecte social i econòmic a escala local.

Tot i el predomini de la CNT a partir del setembre, l'explotació de la terra continua tenint lloc a nivell individual (i no col·lectiu) i no es té constància de cap intent col·lectivitzador: el canvi més rellevant tindrà lloc en la comercialització, mitjançant la posada en marxa (tot i que amb cert retard) del sindicat únic, el qual vertebrarà, de manera dirigida, l'activitat econòmica del municipi fins a finals de 1938. Al mateix temps, la principal indústria del municipi passarà al cap de poques setmanes a estar sota control governamental.

A l'hora de gestionar el nou ordre, els diversos Comitès i forces obreres mostren una clara lleialtat a les directrius del Govern català de cara a institucionalitzar el nou ordre. Fins i tot la CNT adquireix un rol clarament “institucional” a nivell local, i de fet, serà la pròpia CNT qui liderarà la transició per a dissoldre el Comitè Antifeixista i re-instaurar un únic poder “legal” en el municipi.

La CNT assumirà aquest rol institucional i liderarà la política rierenca fins que, al setembre de 1937 es constituirà un nou Ajuntament controlat pel PSUC.

Bibliografia

- BLANC CANYELLES, FRANCESC (1996), “Quan Lluís Punsoda va ser alcalde i Lluís Amill el secretari”, *Estudis Altafullencs*, N° 20, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, p. 101-148.
- DALMAU VINYALS, MARC (2015), “La col·lectivitat de l'Argilaga. Un intent de comunió comunista en temps de guerra. Del 1936 al 1939”, *Estudis Altafullencs*, N° 39, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, p. 107-137.
- FERNÁNDEZ JOSÉ, XAVIER, VIRGILI I PONS, ISIDRE (2006), *Els documents del Baix Gaià a Salamanca*, Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla.
- MANENT, ALBERT (2006), *La guerra civil i la repressió del 1939 a 62 pobles del Camp de Tarragona*, Valls: Cossetània Edicions.
- PIQUÉ I PADRÓ, JORDI (1998), *La crisi de la reraguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*, Tarragona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁵⁷ Jordi Piqué Padró, *op.cit.* p. 386. Entre les pàgines 387 i 391 l'autor explica amb molt detall les tensions i contradiccions a què donarà peu el gran increment de l'afiliació a aquests dos sindicats.

- JORDI PIQUÉ PADRÓ (2014), “Relació d’empreses de la comarca del Tarragonès intervingudes i col·lectivitzades”, disponible a: <http://jordipique.com/wp-content/uploads/2014/07/Empreses-intervingudes-i-col%C2%B7lectivitzades.pdf>
- PIQUÉ PADRÓ, JORDI, SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP, (eds) (1999), *Guerra Civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*, Tarragona: Cercle d’Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona.
- POZO GONZÁLEZ, JOSEP ANTONI (2012), *Poder legal y poder real en la Cataluña revolucionaria de 1936*, Sevilla: Ediciones Espuela de Plata.
- RAMON I SUMOY, RICARD (2009), “La qüestió agrària al Baix Gaià durant la Segona República: l’emergència dels sindicats d’agricultors rabassaires” (1931-1932)”, *Recull de Treballs* 10, Torredembarra: Centre d’Estudis Sinibald de Mar.
<http://www.raco.cat/index.php/RecullTreballs/article/view/169339>
- RAMON I SUMOY, RICARD (2012), *República, Reforma i Democràcia local. La Riera de Gaià 1931-1936*, Valls: Cossetània.
- RAMON I SUMOY, RICARD (2015), “El cooperativisme agrari en els anys de la Segona República (1931-1936): els tres sindicats agraris de la Riera de Gaià”, *Estudis Altafullencs*, N° 39, Altafulla: Centre d’Estudis d’Altafulla, pp. 79-105.
- TERMES, JOSEP (2006), *Misèria contra pobresa. Els fets de la Fatarella del gener de 1937: un exemple de resistència pagesa contra la col·lectivització agrària durant la Guerra Civil*, Catarroja-Barcelona: Ed. Afers.

Arxius consultats:

Arxiu Municipal de la Riera de Gaià (AMR)
 Arxiu Històric de Tarragona (AHT)
 Arxiu General de la Diputació de Tarragona (AGDT)
 Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)
 Centro Documental de la Memoria Historica (CDMH - Salamanca)
 Archivo Histórico Nacional –Causa General (AHN –Madrid)
 Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona (premsa digitalitzada):
<http://www.tarragona.cat/patrimoni/fons-documentals/biblioteca-hemeroteca/hemeroteca-1/premsa-digitalitzada-1>